

NEKA OBILJEŽJA STRUKTURE I RAZVOJA ZANATSTVA I MALE PRIVREDE U OPĆINI VARAŽDIN OD 1945. DO 1980.

Autor u svom radu iznosi kratak prikaz položaja i razvoja zanatstva i male privrede u poslijeratnom periodu u našoj zemlji, a napose u gradu Varaždinu, gradu koji obilježava osamstotu obljetnicu svog postojanja.

Kako je razvoj zanatske djelatnosti usko povezan s razvojem privrede, te ima utjecaja na razvoj uopće, a napose male privrede, naročito struktura i broj zanatlija od oslobođenja do danas. S obzirom da je na razvoj zanatstva utjecao razvoj društveno-političkog sistema u cjelini, a naročito razvoj financijskog sistema, to je dat pregled broja zanatlija i njihova struktura prema razvoju, odnosno periodizaciji fiskalnog sistema, kao najznačajnijeg podsistema financijskog sistema.

U radu je isto tako istaknuta ekonomska i financijska uloga zanatstva u nas, a posebno u Varaždinu.

Na kraju je dat kratak prijedlog ekonomskih i financijskih mjera za daljnji razvoj zanatstva i male privrede u nas.

U V O D

Zapažen razvoj zanatstva zabilježen je na čitavom području Hrvatske, a snažan i vrlo značajan razvoj zanatstva, koje ima velik utjecaj na razvoj grada, zabilježen je u Varaždinu, gradu koji proslavlja ove godine osamstotu obljetnicu postojanja, i koji je poznat kao grad obrtnika s nekada velikim brojem cehovskih udruženja.

Razvoj male privrede nemoguće je pratiti i analizirati odvojeno od razvoja zanatstva. Brojni su razlozi tome. Premda se mala privreda ne razvija nužno iz zanatstva i premda joj zanatska djelatnost (pa makar ona bila i u društvenom sektoru) ne mora prethoditi, ipak je ona organski vezana uz razvoj zanatstva. Zanatstvo je kao povijesna kategorija već poodavno izborilo svoj društveno-ekonomski status, dok je mala privreda tek počela dobivati pravo gradjanstva. Naime, naša teorijska ekonomska misao dugo je vremena robovala predrasudi

o ekonomskom razvoju koji vuku lokomotive snažnih industrijskih organizacija, dok su manje privredne jedinice bile tretirane kao nužno zlo u prijelaznoj fazi razvoja. Praksa je, međutim, pokazala da je to bilo pogrešno. Jer, nema razvoja ni jednog sektora samog za sebe ako se istodobno ne razvijaju privreda i zanati. Tako je i mala privreda nakon dugo vremena postala predmetom analize i istraživanja. Već su prvi rezultati istraživanja pokazali da mala privreda nije (i ne može biti) pokretač razvoja, ali se isto tako spoznalo i to da nema razvoja bez razvijanja male privrede. Ove su spoznaje bile odlučne kod društveno-ekonomskog razmatranja ove djelatnosti u suvremenim uvjetima. Međutim, kako su i teorija i praksa dugo vremena zanemarivale malu privredu, to se danas kod analiziranja i istraživanja ove djelatnosti osjeća znatno pomanjkanje povijesno-ekonomske gradje i podataka na temelju kojih bi se mogao pratiti i istraživati njen razvojni put. Zbog toga je nužno, na bazi podataka o razvoju zanatstva, pokušati rekonstruirati i razvojni put male privrede. To je ujedno i glavni razlog zašto se u ovom radu istodobno (paralelno) istražuju i analiziraju razvojni putevi i zanatstva i male privrede. Za naše potrebe u ovom radu analizira se razvojni put zanatstva i male privrede u gradu Varaždinu, kombinirajući statistički i institucionalni pristup jer su oni najpogodniji za ocjenu značenja i uloge ovih djelatnosti u privrednom razvoju.

Na osnovi raspoloživih izvora podataka dat je presjek razvoja zanatstva u gradu, a isto tako - koliko je bilo moguće - prikazan je i (rekonstruiran) razvoj male privrede u Varaždinu.

1. OPĆENITO O ZANATSTVU I MALOJ PRIVREDI

1.1. Kraći osvrt na razvoj zanatstva

Razvoj zanatstva od njegove pojave ovisio je o potrebama i broju stanovništva. Male i jednostavne zahtjeve i potrebe seljaka i vlastelinstva u ranom srednjem vijeku podmirivali su sluge i sluškinje. Sve veće potrebe vlastelinstva, kraljevskih domena, kao i samostana, iziskuju razne obrtne vještine i potrebu raznovrsnih zanimanja. Na vlastelinskim dvorovima živjeli su i radili slobodni i neslobodni obrtnici raznih zanimanja, a u samostanima i sami redovnici izradjivali su različite predmete za vlastite potrebe i potrebe crkve.

O razvoju zanatstva, njegovoj ulozi i značenju dr Mišo Mirković kaže: "Zanati su savršeniji oblik preradivačke radnosti, vrlo savršen oblik ručne radne vještine koja često graniči

sa umetnošću a nekad prelazi u nju. Istovremeno zanati predstavljaju potpuno samostalan rad koji obezbeđuje ekonomsku egzistenciju svome nosiocu, tako da se može potpuno odati svo-
me pozivu. Svaki zanat za sebe je jedan poziv kome se čovek
čitav posvećuje". 1)

Vrlo značajan kvalitativan i kvantitativan napredak bilježi zanatstvo u Jugoslaviji od 1918. do 1941. godine, a to je i razumljivo s obzirom na brojnost pojedinih zanata u velikim gradovima. Zanatlje zauzimaju u odredjenom vremenskom razdoblju i pojedine političke funkcije, što dovodi do jačanja državne obrtničke politike. Težnja za razvojem industrije bila je mala pa je i to omogućilo tako nagli razvoj obrtništva čemu prirodnosi i sve veća tehnička opremljenost radionica te potražnja za proizvodima i uslugama.

Moramo istaći da je razvoj zanatstva u našoj zemlji bio vrlo heterogen, što je i razumljivo za ondašnje prilike ako se ima u vidu da je zanatstvo bilo vezano uz razvoj poljoprivrede i pojedinih gradova. Poznato je da su zanatlje glavni potrošači poljoprivrednih proizvoda, a poljoprivrednici zanatskih (obrtničkih) proizvoda, pa je to razlog da se zanatstvo jače razvija u većim i jačim poljoprivrednim centrima, odnosno regijama.

Zanatstvo (obrt) je značajno za razvijanje stručne spremlje podmlatka, za napredak tehničkog znanja proizvodne sposobnosti i organizacije rada.

Organizacijska i tehnička sposobnost pojedinih zanatlja pridonijela je u poslijeratnom razvoju i osnivanju zanatskih poduzeća, zanatskih radionica i radionica državnog i zadružnog sektora, od kojih su se neke razvile u solidne privredne organizacije.

1.2. Pojam, značenje i uloga male privrede u privrednom razvoju

Istraživanje značenja i uloge male privrede u pojedinim društveno-ekonomskim sistemima novijeg je datuma. Nema tome ni dvadesetak godina da se smatralo kako samo industrija, uglavnom teška industrija, treba uživati pažnju društvene zajed-

1) Dr Mijo Mirković: *Zanatska politika*, Beograd, 1934, str.8

nice, dok su mala privreda i zanatstvo povijesno prevladane privredne kategorije. Praksa je, međutim, pokazala suprotno. Štoviše, predrasude o maloj privredi razbijene su i u ortodoksnim socijalističkim privredama. Naime, uvidjelo se da samo velika poduzeća nisu dovoljna za cjelokupan privredni prosperitet, zapošljavanje radno sposobnog stanovništva i zadovoljavanje pojedinih društvenih i pojedinačnih potreba. I stoga, ne samo razvijene već i zemlje u razvoju poklanjaju danas sve veću pažnju razvoju male privrede. Sam pojam mala privreda nastao je poslije velike krize tridesetih godina.

U pojedinim se jezicima ovaj naziv javlja pod različitim imenima, ²⁾ ali u suštini on znači jedno te isto: komplementarna privredna djelatnost malog privrednog i uslužnog karaktera s manjim brojem zaposlenih radnika.

Uglavnom mogli bismo reći da je osnovna zadaća male privrede da:

- što potpunije (po opsegu, kvaliteti, asortimanu i cijenama) podmiruje najrazličitije potrebe stanovništva i ostalih potrošača (krupne privrede, poljoprivrede, turizma i sl.),
- služi kao dopuna na onim sektorima koje ne može pokriti serijska i masovna proizvodnja,
- zadovoljava potrebe kod gradjenja i remonta,
- izradjuje predmete po individualnom ukusu,
- osigurava stručne i vješte kadrove za svoje potrebe i za ostalu privredu,
- osigurava veće zapošljavanje, a naročito radnika koji se na laze na privremenom radu u inozemstvu, te
- služi kao mjera razvoja nerazvijenih područja.

Dok pod pojmom male privrede pojedini autori podrazumijevaju samo zanatstvo, drugi, uz zanatstvo, u malu privredu svrstavaju i ugostiteljstvo, trgovinu, saobraćaj i sitnu industrijsku proizvodnju.

Malu privredu mogli bismo definirati kao organizaciju sitne industrijske proizvodnje koja se može organizirati bez velikih investicijskih ulaganja i ima dobrim dijelom zanatsko-proizvodni, servisni i uslužni karakter. To je ono područje

---

2) U anglosanksonskoj literaturi susrećemo se s pojmovima "small business", "small firm" ili "petty business", dok se u francuskoj literaturi upotrebljava "petite industrie", a u talijanskoj "piccole aziende" ili "aziende minori".

privredne aktivnosti gdje se mogu s uspjehom zadovoljavati razne potrebe pojedinaca i društva uz stvaranje uvjeta za novo produktivno zapošljavanje. Mala privreda zaslužuje posebnu pažnju zbog svoje komplementarne uloge i velikog značenja u otklanjanju strukturnih neuskладjenosti naše privrede, zbog zadovoljavanja potreba za odredjenim proizvodima i uslugama, kao i zbog ostvarivanja politike ekonomske stabilizacije.

Značenje i ulogu male privrede možemo istraživati i analizirati s različitih aspekata: statističkog, funkcionalnog i institucionalnog. Ovakva sveobuhvatna analiza pokazala bi da u malu privredu zadiru i područja koja se metodološki tumače kao:

- kućna i domaća radinost
- zanatstvo
- industrija (sitna s preradom poljoprivrednih proizvoda)
- trgovina na malo (lokalna)
- poljoprivreda (individualna s ribarstvom)
- ugostiteljstvo (samostalni ugostitelji i manje ugostiteljske privredne organizacije)
- saobraćaj (samostalni prijevoznici)
- stambene i komunalne djelatnosti.

Činjenica je, međutim, da ovaj popis dobrim dijelom ovisi i o veličini male privrede, pa bi, ovisno o tome, popis bio širi ili uži. S druge strane, kako predmet ovog rada nije utvrđivanje kriterija, to ćemo za sada početi od pretpostavke da su kriteriji uglavnom poznati.

U okviru male privrede najvažnije mjesto pripada zanatstvu i sitnoj industriji, ali i ostala područja rada nisu tu zanemarljiva. Praksa je pokazala da mala privreda, osim što ima izuzetno ekonomsko značenje, ima i veliku socijalnu ulogu. Kako je temeljni cilj socijalističkog društva potpun i svestran razvoj svakog pojedinca, to mala privreda onom dijelu stanovništva, kojem nije moguće privremeno ili stalno uključiti se u radni odnos, pruža uvjete da se ovdje potvrdi i da da svoj doprinos razvoju društva uopće. To znači da mala privreda u svojoj raznolikosti postaje sastavni dio privrednog razvoja svakog pojedinog područja.

Značenje male privrede jest i u tome da ona pruža zaposlenje i socijalnu sigurnost znatnom dijelu stanovništva i da istodobno angažira relativno manja individualna ili društvena sredstva, a to je danas itekako značajno.

To ćemo vidjeti i prema relativnim pokazateljima u slijedećoj tablici.

Tabl.1. Neki pokazatelji društveno-ekonomske uspješnosti i privredjivanja preradivačkih kapaciteta u Jugoslaviji (na bazi limita do 100 zaposlenih i na bazi indeksa) ³⁾

Vrsta djelatnosti	Vrijednost ukupnih sredstava po zaposlenom	Ostvareni neto proizvod po zaposlenom	na jedinicu ukup.sredstava
Krupna industrija	100	100	100
Mala privreda	68	86	129
Društveno zanatstvo	36	65	181

Izvor: (3), stranica 99.

Dakle, podaci nam rječito pokazuju da mala (sitna) privreda i društveno zanatstvo zaostaju po ostvarenom neto proizvodu po zaposlenom u odnosu na krupnu industriju, međutim, po jedinici ukupnih sredstava dolazi daleko veći ostvareni neto proizvod, što znači da oni štede opredmećeni rad.

I druge analize, vjerojatno, potvrdile bi našu već iznijetu tezu o značenju male privrede u nas.

Prema tome, vrlo značajna uloga male privrede sastoji se u mogućnosti privrednog napretka i razvoja pojedinih nerazvijenih krajeva i regija u našoj zemlji. Stoga je razumljiv napor radnih ljudi i građana za izgradnjom i otvaranjem novih kapaciteta male privrede čiji je cilj prvenstveno da se osigura što veća zaposlenost u nerazvijenim područjima naše zemlje.

Zbog toga, kada danas govorimo o razvoju male privrede, ne postavlja se pitanje da li nam je ona potrebna, nego kakva nam je mala privreda potrebna i kako postići njen što brži razvoj, zatim koje su to djelatnosti koje treba razvijati i kakav je društveno-ekonomski položaj radnih ljudi u maloj privredi.

Da bismo na ovo pitanje mogli odgovoriti, neophodno je prikazati dosadašnji razvoj zanatstva i male privrede.

3) Dr M. Nikolić: "Društveno-ekonomski aspekti razvoja sitne industrije u našim uslovima", Beograd, 1967.

2. RAZVOJ ZANATSTVA I MALE PRIVREDE U POSLIJERATNOM RAZDOBLJU

2.1. Razvoj zanatstva od 1945. godine do danas

Unatoč brzom privrednom i ekonomskom razvoju nove Jugoslavije zanatstvo je u poslijeratnom razdoblju odigralo važnu ulogu, a naročito proizvodno zanatstvo, u vrijeme kada još industrija nije bila dovoljno razvijena. Razvojem bazične industrije otpočinje i razvoj preradivačke industrije, a sve to imalo je utjecaja i na razvoj zanatstva, odnosno na promjene koje su se u to vrijeme događale, pogotovo u njegovoj strukturi.

Nakon Oslobođenja proizvodno zanatstvo, u vrijeme još nerazvijene industrije, ima značajnu ulogu u podmirivanju potreba za proizvodima široke potrošnje, dok je gradjevinarstvo, tj. gradjevinsko zanatstvo, u razdoblju obnove zemlje bilo izuzetno važno.

Poslijeratno zanatstvo, kao i njegov znatan udio u strukturi nacionalnog dohotka, prestaje ili stagnira s razvojem industrije jer se znatna sredstva ulažu u razvoj industrije, a zanatstvo je prepušteno samo sebi, samoinicijativi i vlastitim sredstvima i snagama.

Nagli razvoj industrije, kao i utjecaj ekonomsko-političkih mjera, povlači za sobom ekonomsko propadanje, pa čak i fizičko nestajanje pojedinih zanatskih djelatnosti, da bi se s druge strane otvarali i stvarali novi uvjeti za pojavu onih zanata koji do tada nisu bili poznati, a nisu ni postojali.

Donošenjem Prvog petogodišnjeg plana i brzim razvojem industrije i industrijske proizvodnje i sredstva za proizvodnju i proizvodnja široke potrošnje nametnuli su teoretsko i praktičko pitanje daljnje perspektive zanatstva. Činjenica je da će razvoj industrije znatno utjecati i na razvoj zanatstva koje neće biti u mogućnosti da konkuriše industrijskoj proizvodnji, naročito ne proizvodnji roba široke potrošnje. Međutim, zanatstvo će i nadalje zadržati svoje pozicije na područjima gdje ga još dugo vremena industrija neće uspješno zamijeniti. Naime, kao što razvoj industrije ima utjecaja na odumiranje pojedinih zanata, isto tako on snažno utječe na pojavu i razvoj novih zanatskih djelatnosti koje ranije nisu postojale ili su bile tek u začetku. Razvoj i izgradnja socijalističke

ekonomike i socijalističkog društvenog poretka ima utjecaja i na razvoj i na povećanje životnog standarda stanovništva, a to će onda imati veliki utjecaj na potrebe stanovništva za određenim zanatskim proizvodima koji služe ili pojedincu osobno, ili njegovoj obitelji.

Snažan razvoj pojedinih industrijskih grana i oblasti, kao što su automobilska industrija, industrija radio-aparata i televizora, industrija raznih električnih aparata za domaćinstva i sl., povlači za sobom i razvoj i postojanje sve većeg broja zanatskih radionica i zanatlija za popravak i održavanje tih aparata i strojeva.

Iz ovog proizlazi da će u visokorazvijenoj privredi između industrije i zanatstva postojati sve veća organska i funkcionalna povezanost. Medjusobno dopunjavanje ovih dviju oblasti privrede, kao i kooperativni odnosi, doprinijet će optimalnom rastu privrede i većoj ekonomičnosti svih faktora proizvodnje.

2.2. Razvoj zanatstva u gradu Varaždinu

Kao što je zanatstvo imalo značajnu ulogu u poslijeratnom razdoblju na području naše zemlje, jednako tako značajnu ulogu imalo je ono i u gradu Varaždinu. U Varaždinu možemo pratiti gotovo identičan razvoj industrije i zanatstva. Mnoge male zanatske radionice danas su prerasle u vrlo važne i značajne privredne organizacije koje znatno afirmiraju privredu našeg grada i promiču ime Varaždina i njegovih proizvoda gotovo po čitavom svijetu. Ne možemo reći da je ovakav razvoj karakterističan samo za naš grad, to je svojevrsna zakonitost u razvoju naše privrede općenito. Da su pojedina industrijska poduzeća nastala iz nekadašnjih malih zanatskih radionica, najbolji dokaz je radna organizacija Ljevaonica i tvornica armatura Varaždin koja danas zapošljava preko 1.000 radnika i poznata je sa svojim proizvodima na domaćem i međunarodnom tržištu, a nastala je iz male zanatske radionice koja je u vremenu od 1939. do 1945. godine, uz vlasnika, zapošljavala 2 pomoćnika i 4 učenika (šegrta).

Potrebno je istaći da se zanatstvo u Varaždinu, kao i na čitavom području naše zemlje, počelo razvijati u poslijeratnom razdoblju u pravcu triju osnovnih djelatnosti, i to:

- proizvodno zanatstvo,
- gradjevinsko zanatstvo i
- uslužno zanatstvo.

Proizvodno zanatstvo razvija svoj proizvodni program za proizvodnju onih proizvoda za koje industrija nema interesa s obzirom na količinu i asortiman proizvoda. Proizvodi se obično u manjim količinama i serijama za odredjenog potrošača, a u nekim proizvodima dopunjuje se industrijska proizvodnja.

Gradjevinsko zanatstvo obavlja gradjevinske završne radove, a isto tako prati i sudjeluje u gradnji novih objekata, odnosno u čitavoj gradjevinskoj operativi. S obzirom na zatečeno poslijeratno stanje gradjevinskih objekata, kao i potrebe za gradnjom novih gradjevinskih objekata, nije potrebno posebno iznositi ulogu i značenje gradjevinskog zanatstva.

Uslužno zanatstvo je poslije rata pružalo vrlo skromne usluge gradjanima i privredi općenito, da bi kasnije, a pogotovo danas, dobilo značajno mjesto (ali još uvijek neadekvatno) u sklopu privrednog razvoja, a napose razvoja male privrede.

U Varaždinu je nakon oslobodjenja bilo nekoliko različitih vrsta zanata. Vjerojatno ih je bilo i više nego što ih je službena statistika evidentirala. Spomenimo samo neka zanimanja koja su bila interesantna u zanatstvu grada Varaždina u poslijeratnom razdoblju, a danas ih više nema, ili se vode pod drugačijim (suvremenijim) nazivima, a to su:

- elektro-uvoditeljski poduzetnik,
- obučar,
- čizmar,
- nosačka djelatnost,
- strvoder,
- prijevoz robe teretnjakom (uslužni prijevoz robe),
- oružarska i bravarska djelatnost,
- izrada crteža za ručne radove,
- pokostar (danas lakirer),
- djelatnost prekrupare (gruba meljava),
- izrada grifova i okova,
- vlasuljarska djelatnost,
- bojadiser,
- sitar i rešetar (proizvodnja cekera, škafova, kuhača, itd.).

Za današnje prilike zanimljivo je također vidjeti neke druge odredbe samostalnih zanimanja. Primjerice, interesantan je slučaj MALO MESARA, koji je ustvari bio isto što i mesar danas, ali je iz odredjenih razloga imao ograničen broj klanja grla, štoviše i ograničen promet mesa. Tako je malo mesar

1951. godine (i nadalje, do 1964) mogao godišnje zaklati samo 52 komada rogaste stoke, 52 komada teladi i 52 komada svinja, i to staviti u promet. Time nije bio ograničen samo mesar s prometom već se na neki način štitio i stočni fond.

Pored ovih zanimljivosti mogu se navesti i određena zanimanja kojih danas više nema, a to su:

- češljaš i proizvođač dugmeta iz umjetne kosti,
- ovlaštení graditelj,
- proizvođač ruma i likera,
- crijevar,
- fijakerist,
- mlínar-vodeničar,
- izradjivač soda-vode i drugih bezalkoholnih pića,
- proizvođač koblan korneta za sladoled.

Potrebno je napomenuti da u poslijeratnom razdoblju, uz samostalne zanatlije (obrtnike), djeluju i razne državne i zadružne sekcije, kao npr. sekcija kovinara, gradjevinska sekcija, sekcija tekstilaca i sekcija kožaraca.

Uz proizvodno i uslužno zanatstvo u poslijeratnom razdoblju do 1946, odnosno 1948. godine, postoje i privatne trgovine, medju kojima se spominju:

- trgovina zemaljskim, mlínskím i poljoprívdredním proizvodima,
- trgovina žganih i žestokih pića, ruma - likera,
- veletrgovina vina,
- trgovina lijekova,
- trgovina radio-aparata i električnih dijelova,
- trgovina staklom i porculanom,
- trgovina pokućstva,
- trgovina ugljena i drva,
- trgovina pogrebne opreme,
- trgovina gradjevínskím i ogrjevním materijalom,
- trgovina ženskih ručnih radova,
- trgovina manufakturom i druce.

Uz ovo valja istaći da se već 1946. godine javljaju i prva socijalistička trgovačka poduzeća, i to:

- "Granap", gradsko nabavno i prodajno poduzeće,
- "Opostak" Varaždin, nakup stoke,
- "Opogram" Varaždin, prodaja gradjevinskog materijala,
- Varaždínsko tekstilno trgovačko poduzeće.

Na ovakvoj materijalnoj osnovi dalje se razvijalo zanatstvo u gradu Varaždinu u skladu s našim društveno-ekonomskim i političkim razvojem.

2.3. Počeci i razvoj male privrede u Varaždinu

Poslijeratni razvoj male privrede ovisio je o stupnju razvoja zanatstva, a kako je Varaždin poznat od davnina kao grad s velikim brojem zanatlija sa zavidnom tehničkom i organizacijskom sposobnošću, to je i zanatstvo odigralo važnu ulogu na području razvoja male privrede.

Tako se neposredno iza rata osnivaju, odnosno formiraju zanatska poduzeća, radionice i zanatske radnje zadružnog i državnog sektora. Zahvaljujući visokom tehničkom i organizacijskom znanju veći broj samostalnih zanatlija (obrotnika) osniva i rukovodi sa zanatskim poduzećima i radionicama.

Potrebno je istaći da se u okviru Ljevaonice željeza već 1945. godine u Varaždinu osniva Gradsko obrtno poduzeće Varaždin. Poduzeće obavlja stolarske, soboslikarske i ličilačke radove, finomehaničarske, elektroinstalaterske, a kasnije i radio-mehaničarske radove. Nešto kasnije poduzeće mijenja lokaciju i naziv, te se javlja kao "Kovina", gradsko poduzeće za električnu, bravariju i limariju. Godine 1954. iz "Kovine" izdvaja se i postaje samostalno zanatsko poduzeće "Svjetlo" Varaždin, koje u Varaždinu djeluje i danas kao OOUR zanatsko poduzeće radio-elektroservis Varaždin, što znači da ove godine bilježi 27 godina svog postojanja. Zanimljivo je spomenuti da je u "Svjetlu" bilo prije petnaest godina zaposleno 65 radnika i 28 učenika, dok je danas zaposleno svega 54 radnika, bez ikakvog interesa za obrazovanje. Godinu dana kasnije, tj. 1955. godine, iz "Kovine" se izdvaja i postaje samostalno zanatsko poduzeće "Precizna mehanika", kasnije "Finomehanika", koja djeluje oko 15 godina, nakon čega zbog subjektivnih faktora prestaje s radom.

Isto tako, nakon oslobodjenja osniva se "Drvo", električna pilana Varaždin, koje kasnije postaje Gradsko stolarsko i ličilačko zanatsko poduzeće Varaždin, iz kojeg već 1950. godine nastaju dva poduzeća, i to: Gradsko soboslikarsko zanatsko poduzeće Varaždin i "Drvo", preradivačko poduzeće Varaždin. Godine 1959. formiraju se "Drvo", kao stolarsko poduzeće Varaždin, i Drvopreradivačko zanatsko poduzeće "Topola" Varaždin koja 1978. godine prestaje s radom, dok "Drvo" djeluje u sklopu Mundusa "Florijan Bobić" Varaždin kao OOUR "Drvo", Tvornica opreme i metalnog namještaja.

Uz naprijed navedena zanatska poduzeća i radionice u poslijeratnom razdoblju bilo ih je poznato još nekoliko od kojih su neka potpuno prestala s radom, a neka posluju u sklopu pojedinih OUR-a, odnosno radnih organizacija, i to su:

- Gradska automehaničarska radionica Varaždin
- "Plitvica", gradsko mesarsko poduzeće Varaždin
- Slastičarska zanatska radionica Varaždin
- "Naprijed", pekarsko-slastičarska proizvodno prodajna zadruga s.o.j. Varaždin
- "Zagorka", pekarska zadruga Varaždin
- Elektrotehnička zanatska radionica "Radiocentar" Varaždin
- Soboslikarsko-ličilačka zanatska radionica Varaždin
- Gradsko gradjevno poduzeće Varaždin
- Vulkanizerska zanatska radionica Varaždin
- "Vrba" (kasnije "Radnost"), košaračka zanatska radionica Varaždin
- "Sloboda", krojačko-zanatska radionica Varaždin
- "Sloga", postolarsko-prodajna zadruga i zanatska radionica Varaždin (danas "Sloga", poduzeće za proizvodnju i prodaju obuće i ortopedskih pomagala) i dr.

Najznačajniji predstavnici male privrede grada Varaždina, koji danas bilježe nagli razvoj sa zavidnim poslovnim rezultatima, svakako su OUR Optički servis Varaždin i "Progres", Centar za unapredjenje i snabdijevanje zanatstva Varaždin.

Naime, Optički servis "Ghetaldus" Varaždin osniva 1962. godine tadašnji samostalni zanatlija Grims koji u početku zapošljava 3 radnika. Velika potražnja za optičkim proizvodima i uslugama stanovništva Zajednice općina Varaždin nametnula je potrebu za proširenjem postojećih kapaciteta, a povećanje kapaciteta za sobom povlači i povećanje broja zaposlenih. Tako je danas u servisu zaposleno 28 radnika, servis je opremljen najsuvremenijom opremom tako da, uz optičke proizvode i usluge, vrši i proizvodnju najmodernijih slušnih aparata koji su se prije u Jugoslaviji isključivo uvozili. Usvajanjem te proizvodnje i pružanjem usluga uštedjena su znatna devizna sredstva za uvoz slušnih aparata, što je vrlo značajno za ekonomsku i financijsku politiku čitave zajednice.

Na prijedlog zanatlija grada Varaždina formira se i osniva godine 1966. "Progres", Centar za unapredjenje i snabdijevanje zanatstva Varaždin. (Do 1966. godine zanatlije su bili u sastavu Zanatsko nabavno-prodajne zadruge s.o.j. Varaždin, formirane 1947. godine).

Unatoč velikim poteškoćama i neriješenim pitanjima, pogotovo pomanjkanju financijskih sredstava, radna organizacija "Progres" postiže vrlo zapažene rezultate na samoupravnom, ekonomskom i financijskom planu, pa s punim pravom nosi ime "Progres".

Radna organizacija danas zapošljava ukupno 52 radnika i u svom sastavu ima:

- Radnu jedinicu Zanatska proizvodnja i usluge
- Radnu jedinicu Servis za održavanje birotehničke opreme
- Radnu jedinicu Zajednički stručni poslovi i
- Radnu jedinicu Zaštitna organizacija za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida rada (formiranu 1980.g.).

Kakva je uloga i značenje radne organizacije "Progres", vidljivo je iz cjelokupne djelatnosti koju ona obavlja:

- organizacija i unapredjenje proizvodnje i usluga, naročito u pravcu korištenja suvremene opreme, materijala, unapredjenje organizacije rada i specijalizacija,
- razvoj poslovne suradnje unutar zanatstva radi podjele rada, kao i što veće uključivanje zanatstva u kooperativnu proizvodnju, preuzimanje maloserijske proizvodnje itd.,
- snabdijevanje zanatstva repromaterijalom i sredstvima rada, posebno s deficitarnim materijalima,
- plasman proizvoda i usluga zanatstva na tržište s mogućnošću osiguranja neprekidno, što povlači za sobom i kontinuitet u proizvodnji,
- pružanje stručne pomoći zanatstvu od "Progres" raznih stručnih službi i stručnjaka.

U toku 1980.godine radna organizacija sklopila je na području regije Varaždin 107 samoupravnih sporazuma o dugoročnoj poslovnoj suradnji, a samo na području općine Varaždin 40 SAS-ova. Dobro koncipirani godišnji i srednjoročni planovi pokazuju optimističke prognoze o daljnjem unapredjenju i razvoju male prirede, odnosno zanatstva u cjelini.

3. PERIODIZACIJA RAZVOJA DRUŠTVENO-EKONOMSKOG SISTEMA I STRUKTURA I BROJ SAMOSTALNIH ZANATLIJA

3.1. Razvoj financijskog sistema

Opće je poznata činjenica da je na razvoj zanatstva i male privrede uopće najsnažnije utjecao upravo razvoj i mjere financijskog sistema, pa je to ujedno i razlog što razvoj zanatstva analiziramo prema periodima razvoja financijskog sistema.

U narednom dijelu prikazat ćemo kako je razvoj financijskog sistema, odnosno fiskalnog sistema, svojim mjerama i instrumentima znatno utjecao na razvoj zanatstva uopće, pa tako i u gradu Varaždinu.

Možemo slobodno utvrditi da je na razvoj zanatstva u čitavoj zemlji, pa tako i u općini Varaždin, utjecalo niz faktora.

U svakom slučaju razvoj i struktura pojedinih zanatskih djelatnosti, kao i zanatstva u cjelini, bili su usko povezani s političkim, društveno-ekonomskim, privrednim i financijskim promjenama (kretanjima) našeg društveno-ekonomskog sistema od oslobodjenja pa do danas. Na razvoj zanatstva najsnažniji utjecaj imala je financijska politika i mjere financijske politike, a što je za to razdoblje bilo neminovno.

Oporezivanje, a time i razvoj zanatstva, možemo podijeliti na nekoliko razdoblja:

- a) prvo razdoblje od oslobodjenja do konca 1946.
- b) drugo razdoblje od 1947. do 1951.
- c) treće razdoblje od 1952. do 1964.
- d) četvrto razdoblje od 1965. do 1971.
- e) peto razdoblje od 1972. godine do danas.

a) Prvo razdoblje od oslobodjenja do konca 1946. godine

Za ovo razdoblje karakteristično je da se najvećim dijelom primjenjuju naslijeđeni propisi iz stare Jugoslavije s vrlo malim modifikacijama. Potrebno je napomenuti da je već u tom kratkom razdoblju došlo do odredjenih sukoba starih propisa sa stvarnošću, naročito onda kada su se zbile korijenite promjene u strukturi i vlasničkim odnosima u privredi.

Prikaz broja zanatlija po pojedinih strukturama za 1945. i 1946. godinu daje se u tablici broj 2.

Tablica 2. Struktura i broj zanatlija 1945. i 1946.g.

Red. broj	Djelatnost - zanimanje	G o d i n a	
		1945.	1946.
1.	Automehaničarska	1	1
2.	Autotaksista	4	4
3.	Usluž.prijevoz robe (autoprijevoznici)	-	1
4.	Bravari	8	8
5.	Brijači	16	17
6.	Brijačko-frizerska	5	6
7.	Bačvari	3	4
8.	Bojadiseri	2	2
9.	Brusar (nožarsko-brusarska)	1	1
10.	Crijevar	3	3
11.	Četkarska	1	1
12.	Čizmar	12	12
13.	Dimnjačarska	3	5
14.	Drvotokarska	3	4
15.	Drvopilac (motorno pilenje drva)	1	5
16.	Elektro-uvoditeljski poduzetnici	4	4
17.	Frizerska (vlasuljarska)	2	2
18.	Fotografi	4	5
19.	Fijakeristi	7	10
20.	Krojačka - za muškarce	37	53
21.	Krojačka - za ženske	9	12
22.	Kovači i potkivači	34	43
23.	Kolari	13	17
24.	Krovopokrivačka	3	3
25.	Kitničarska	3	3
26.	Kotlarska i limarska	2	2
27.	Klobučarska - šeširdžija	2	2
28.	Kišobranarska	1	1
29.	Knjigovezačka	4	4
30.	Klesari	2	2
31.	Limari	7	11
32.	Ličioc i soboslikari	7	8
33.	Mehaničarska	5	7
34.	Mesarska	26	33
35.	Mlinovi proste meljave	12	17
36.	Mlinovi - vodenice	17	19
37.	Mlinovi fine (visoke) meljave	2	2
38.	Medičarska	4	5
39.	Nosačka	1	2
40.	Obučari	7	9

Red. broj	Djelatnost - zanimanje	G o d i n a	
		1945.	1946.
41.	Postolari	43	60
42.	Pilane	1	2
43.	Pekare	10	12
44.	Pečarska	2	2
45.	Precizna mehanika	1	2
46.	Proizvodnja koščičnog ulja	2	2
47.	Proizvodnja laštila za cipele i par.	1	1
48.	Papirnata konfekcija	-	1
49.	Pokostar (autolakirer)	1	1
50.	Proizvodjač ruma i likera	1	1
51.	Remenarska	2	2
52.	Stolarska	34	44
53.	Sedlari, remenari i tapetari	4	6
54.	Strojbravarska	1	2
55.	Staklarska	2	3
56.	Staklo-brusačka	1	1
57.	Strvoderska	1	1
58.	Tapetari	4	5
59.	Tesari	10	12
60.	Urari	3	3
61.	Urar i draguljar	1	1
62.	Urar, zlatar i optičar	1	1
63.	Zidari (malo zidarski obrt)	12	14
64.	Zlatari	2	2
65.	Češljaš i proizvodj. dug. i umjet. kosti	-	1
66.	Ovlašteni graditelji	2	2
67.	Proizv. i prod. cement. robe i umj. kamena	1	1
68.	Poplunarska	-	2
69.	Izrada crteža za ručne radove	-	1
70.	Ljevaonica željeza	1	-
U K U P N O :		422	530

Izvor: Prikupljeni podaci u Historijskom arhivu Varaždin.

Od ukupnog broja samostalnih zanatlija u 1945. godini njih 319 obavljalo je obrt u samom gradu, a 103 na selu, dok je u 1946. godini u gradu bilo 392, a na selu 138 obrtnika.

U ovom razdoblju kod pojedinih obrtnika nailazimo i na određene zanimljivosti, te je neke od njih interesantno i iznijeti.

Tako je interesantno napomenuti da je, uz ostale navode, kod pojedinih obrtnika navedeno i sljedeće; kod krojačke djelatnosti: "površina radionica 10 m², mašina za šivanje "Singer", ili recimo: sedlar, remenar, tapetar Kudelić Djuro, rođen 1878. u Zlataru, začlanjen u Udruženje samostalnih obrtnika od 16.06.1936. do 1949. godine, a zanat je izučio u razdoblju od 1892. do 1895. godine u Zagrebu, radio u stranim gradovima, kao što su Beč, Berlin, Budimpešta, Paris i Brisel. Nadalje, Požgaj Dragutin, rođen 1893. u Jalkovcu, sa stanom u Varaždinu, Preradovićeve broj 18, dozvola NO grada Varaždina broj 5523/5. od 1.12.1945.godine za obavljanje nosačke djelatnosti itd.

b) Drugo razdoblje od 1947. do 1951.godine

Razdoblje od 1947. do 1951. godine obuhvaća istovremeno i razdoblje Prvog petogodišnjeg plana i razdoblje administrativnog upravljanja privredom, što je imalo i utjecaja za daljnji razvoj zanatstva.

Važno je istaći da je prilikom donošenja Zakona o Prvom petogodišnjem planu Predsjednik Republike Josip Broz Tito u svom govoru travnja mjeseca 1947. godine posebno istakao ulogu i značenje zanatstva kao veoma važnog faktora u daljnjem razvoju cjelokupne privrede te potrebu uključivanja zanatstva u opći privredni plan naše zemlje.

Osim politike razvoja i pravne regulative ovoj se privrednoj oblasti poklanja sve veća pažnja te se svestrano stručno i znanstveno razmatraju svi problemi u vezi s razvojem zanatstva. Uz Ustav SFRJ (1946.g.) donijeto je i niz važnih pratećih zakona i propisa koji su značajno utjecali na ukupan privredni i društveni razvoj, a istovremeno i na financijsko zakonodavstvo. Prvi petogodišnji plan, kao i prva (1946.g.) i druga (1948.g.) nacionalizacija, te ostale poduzete mjere povlače za sobom i promjene poreznog sistema. Zakon o porezima donijet je koncem 1946. godine i uvodi potpuno nov porezni sistem u kojem više nema ostataka starog poreznog sistema, a ciljevi porezne politike nisu više samo fiskalni, već ekonomski i socijalni.

U ovom razdoblju građani (i zadruga) plaćali su porez na dohodak, porez na nasljedstva i darovanja, porez na promet proizvoda, mjesni samodoprinos, trošarinu i mjesnu dohodarinu. Trošarina

i mjesna dohodarina ubrzo su izostavljene iz poreznog sistema. Najznačajniji prihod od stanovništva, pa tako i od gradjana koji su obavljali zanatske djelatnosti, jest porez na dohodak i imovinu.

Agrarna reforma, konfiskacija, kao i prva i druga nacionalizacija, imali su snažan utjecaj na razvoj socijalističkih privrednih poduzeća, a što je bio veliki razlog da u ukupnim budžetskim prihodima prihodi od stanovništva pokazuju relativan pad, međutim u apsolutnim iznosima i nadalje bilježe rast. Tako je u ukupnim budžetskim prihodima udio iznosio 1947. godine 22%, 1948. 12,2%, 1949. 17%, 1950. 11,6% i 1951. 8,8%.

Osnovne značajke ovog razdoblja jesu donošenje Prvog petogodišnjeg plana i niz novih zakonskih propisa s privredno-ekonomskog i financijskog područja. Nadalje, u ovom razdoblju pojedine zanatske djelatnosti odumiru, odnosno nestaju, da bi se u isto vrijeme pojavljivala nova zanimanja, pa je iz narednog pregleda vidljivo da samostalne zanatske radnje iz godine u godinu bilježe brojčano lagani porast, što je vidljivo iz tablice br. 3.

Tablica 3. Broj zanatlija po zanimanjima od 1947-1951. godine

Red. broj	Djelatnost-zanimanje	Godina				
		1947.	1948.	1949.	1950.	1951.
1.	Automehaničarska	1	1	2	4	4
2.	Autotaksisti	4	4	5	5	5
3.	Usluž.prijev.robe teretnjakom	3	4	4	4	4
4.	Bravari	11	11	11	13	13
5.	Brijači	19	21	23	25	24
6.	Brijačko-frizerska	4	4	4	4	4
7.	Bačvari	5	6	6	5	5
8.	Bojadiseri	2	2	1	1	1
9.	Brusač (nožarsko-brusarska)	1	1	-	-	2
10.	Crìjevar	3	3	1	1	1
11.	Četkarska	1	1	1	1	1
12.	Čizmari	10	9	4	4	4
13.	Dimnjačarska	8	8	10	9	9
14.	Drvotokarska	6	7	8	8	8
15.	Drvopilci (mot.pilenje drva)	8	9	11	12	14
16.	Elektroinstal. (elekt.-uv.pod.)	5	5	5	6	9
17.	Frizerska	3	3	3	4	5
18.	Fotografska	5	8	8	8	9

Red. broj	Djelatnost-zanimanje	Godina				
		1947.	1948.	1949.	1950.	1951.
19.	Fijakeristi	11	14	15	15	5
20.	Galvanizer	-	-	-	1	1
21.	Graver	-	-	-	1	1
22.	Krojači	58	59	64	64	61
23.	Krojačice	14	17	17	16	15
24.	Kovači i potkivači	47	47	45	47	47
25.	Kolari	17	17	18	20	19
26.	Kućni obrt (domaća radinost)	3	6	12	11	12
27.	Krovopokrivači	3	3	4	3	3
28.	Kitničarska	3	3	3	3	3
29.	Kotlarska i limarska	2	2	2	2	2
30.	Kaparska	1	1	2	2	2
31.	Klobučari-šeširdžije	3	3	3	3	2
32.	Kišobranarska	1	1	1	1	1
33.	Knjigoveže	3	3	2	2	2
34.	Klesari	2	2	2	2	2
35.	Košaračka radnja	4	4	4	4	4
36.	Krznarska	1	1	1	1	1
37.	Limarska (limari)	11	10	9	11	10
38.	Ličioc i soboslikari	8	9	10	13	13
39.	Mehaničarska	7	7	9	11	11
40.	Mesarska	36	38	31	32	28
41.	Mlinovi proste meljave	21	21	20	21	23
42.	Mlinovi vodenice	23	25	27	27	27
43.	Mlinovi fine meljave	2	2	2	2	2
44.	Medičari	5	5	3	3	3
45.	Nosačka	2	2	2	2	2
46.	Optičarska	-	-	-	1	1
47.	Obučari	8	6	6	5	5
48.	Postolari	62	60	65	76	71
49.	Pilane	2	2	2	2	2
50.	Pekare	11	6	6	7	2
51.	Pećarska	2	2	2	2	2
52.	Precizna mehanika	2	2	2	3	2
53.	Proizvodnja koščičnog ulja	2	2	-	-	-
54.	Proiz. lašt. za cipele i parkete	1	1	1	1	1
55.	Papirnata konfekcija	1	1	1	1	2
56.	Pokostar	1	1	-	-	-
57.	Proizvodjač ruma i likera	1	-	-	-	-
58.	Radiomehaničarska	1	1	1	2	2
59.	Remenarska	2	2	3	2	2

Red. broj.	Djelatnost-zanimanje	G o d i n a				
		1947.	1948.	1949.	1950.	1951.
60.	Stolarska	50	53	54	56	62
61.	Slastičarska i sladoledarska	-	1	2	2	2
62.	Sedlarska i remenarska	6	6	4	3	3
63.	Strojobraverska	2	3	3	1	1
64.	Staklarska	3	2	3	3	3
65.	Staklobrusačka	1	1	1	1	1
66.	Strvoder	1	1	1	1	1
67.	Tapetarska	6	6	6	6	6
68.	Tesarî	13	12	10	10	10
69.	Urari	4	5	7	7	7
70.	Urar i draguljar	1	1	-	-	-
71.	Vulkanizerska	1	1	1	1	1
72.	Zidarska	16	17	13	19	23
73.	Zlatarska	2	2	2	2	2
74.	Zdenčari	1	1	1	1	1
75.	Šitar	-	1	1	1	1
76.	Češlj. i proizv. dugm. iz um. kos.	1	1	1	1	-
77.	Popravak naljypera	-	-	-	-	1
78.	Proizv. i prod. cem. robe i umj. kam.	1	1	1	1	-
79.	Poplunarska radnja	2	2	2	2	2
80.	Izrada crteža za ručne radove	1	1	1	1	1
81.	Izrada šibnatih i sirkovih metli	6	6	4	4	1
82.	Izr. soda-vode i drug. bezaik, pića	1	1	1	1	1
S V E U K U P N O :		602	620	623	662	645
Od toga:						
- u samom gradu Varaždinu		448	461	460	477	473
- u selima		154	159	163	185	172

Izvor: Prikupljeni podaci u Historijskom arhivu Varaždin.

Potrebno je napomenuti da je na području općine u gore navedenim godinama bilo samostalnih ugostitelja (gostionice, krčme, buffeti itd.) 23 do 27 po pojedinim godinama.

Gradjani koji su obavljali intelektualne usluge u navedenom razdoblju:

- odvjetnika 5-7 po pojedinim godinama
- liječnika 5-6
- zubara 3-4.

c) Treće razdoblje od 1952. do 1964. godine

S privrednog i finansijskog gledišta mogli bismo to razdoblje podijeliti na dva razdoblja (razdoblje stopa akumulacije i fondova od 1952. do 1953, i drugo razdoblje od 1954. do 1964), no, kako za razvoj i oporezivanje zanatstva razdoblje primjene stopa akumulacije i fondova nema većih važnosti, to ćemo ukratko iznijeti karakteristike tog čitavog razdoblja kako je naprijed navedeno.

Treba istaći da je ovo razdoblje najduže u našem privrednom, društveno-ekonomskom i finansijskom sistemu.

Temeljna značajka ovog razdoblja jest jačanje uloge i materijalne osnove radničkog samoupravljanja. Izmijenjeno je niz postojećih propisa, te je donijet veći broj novih s područja privrednog, ekonomskog i finansijskog života i kretanja, a što je bilo nužno s obzirom na brz razvoj industrije i ekonomskih odnosa. Isto tako, ovo je početno razdoblje decentralizacije državne uprave i decentralizacije vlasti. Već 1954. god. izvršena je značajna promjena oporezivanja poljoprivrede, i to prema katastarskom dohotku (prihodu) kao realnoj osnovici za oporezivanje.

Napušta se dotadašnji način oporezivanja putem poreznih komisija koji je destimulativno djelovao na razvoj poljoprivredne proizvodnje, a nov način trebao je stimulirati individualne poljoprivredne proizvođače.

Gradjani, koji obavljaju samostalnu zanatsku djelatnost, plaćaju porez na dohodak i ostalu imovinu, porez na upotrebu tuđe radne snage, porez na promet, općinski prirez i porez na ukupni prihod gradjana (uveden 1959. godine).

Osnovna karakteristika svih dosada iznijetih razdoblja za oporezivanje samostalnih zanimanja jest da se oporezivanje vršilo putem poreznih komisija, što je nepovoljno djelovalo na razvoj samostalnih zanimanja, pa je i takav način oporezivanja koncem 1964. godine napušten.

Kako je već naprijed spomenuto, ovo razdoblje je najduže u kojem, što se zanatstva tiče, nema značajnijih promjena osim, kako je iz pregleda vidljivo, neznatnog porasta broja samostalnih zanatlija, i to do 1959. godine, od kada se osjeća opadanje broja

obrtnika, naročito onih koji su djelatnost obavljali kao sporedno zanimanje uz poljoprivredu, a što je vidljivo iz tabl.4.

Tablica 4. Pregled broja zanatlija po zanimanjima u općini
Varaždin od 1953-1964.godine

Vrsta zanatske djelatnosti	G o d i n a							
	1953.	1954.	1956.	1958.	1960.	1961.	1963.	1964.
1. Automehaničarska	5	5	5	5	6	6	4	3
2. Autotaksisti	6	6	6	6	5	6	5	5
3. Autoprijevozna	5	6	9	10	13	15	19	15
4. Bravar	14	14	15	14	13	11	12	12
5. Brijači	23	23	23	24	23	20	20	20
6. Brijačko-frizerska	4	4	4	3	4	3	3	3
7. Bačvari	5	3	3	3	2	2	2	1
8. Bojadiseri	1	1	1	1	1	2	2	2
9. Brusari	1	1	1	1	1	1	1	1
10. Crijevar	1	1	1	-	-	-	-	-
11. Četkarska	1	1	1	1	1	2	2	2
12. Čizmari	2	1	1	1	1	1	1	1
13. Čišćenje obuće	1	1	2	2	2	2	2	2
14. Dimnjačari	9	8	10	9	8	7	4	5
15. Drvotokarska	8	8	8	8	7	7	7	7
16. Drvopilci	13	11	12	11	11	9	5	5
17. Elektroinstal.	10	10	10	11	9	9	7	5
18. Elektromehanič.	-	-	1	1	1	1	1	1
19. Frizerska	5	6	7	7	7	7	10	15
20. Fotograf	9	8	7	7	6	6	6	7
21. Fijakeristi	3	3	2	-	-	-	-	-
22. Galvanizer	1	1	1	1	1	1	-	-
23. Graver	1	1	1	-	-	-	-	-
24. Krojač	59	57	55	49	42	42	36	32
25. Krojačica	12	11	9	6	7	16	12	14
26. Kovači i potkivači	46	41	32	29	22	22	22	22
27. Kolari	20	20	17	16	10	10	7	7
28. Kućni obrt	12	11	11	21	42	37	37	43
29. Krovopokrivači	2	2	2	2	1	1	-	-
30. Kitničarska	3	3	3	2	2	1	1	1
31. Kotlarska i limar.	2	2	2	2	2	2	2	2
32. Kapari	2	2	2	2	1	1	1	1
33. Klobučari	2	2	2	1	1	1	1	1
34. Kišobranarska	1	1	1	1	1	1	1	1
35. Knjigoveže	2	2	2	2	2	2	2	2

Vrsta zanatske djelatnosti	1953.	1954.	1956.	1958.	1960.	1961.	1963.	1964.
36. Klesari	2	2	2	2	3	3	4	4
37. Košaračka radnja	4	4	4	4	4	4	4	4
38. Krznarska	1	1	1	-	-	-	-	-
39. Limari	10	9	9	6	6	7	6	6
40. Ličioc i soboslik.	14	12	11	8	8	7	8	7
41. Mehaničari	10	9	9	9	7	10	7	7
42. Mesari	27	27	22	19	9	7	7	6
43. Mlin.proste meljave	31	31	31	28	27	31	49	51
44. Mlinovi vodenice	21	19	17	18	11	9	5	4
45. Mlin.visoke melj.	2	2	2	2	2	2	2	2
46. Medičari	3	3	3	3	2	2	2	1
47. Nosačka	2	2	2	2	2	1	1	1
48. Optičarska	1	1	1	1	1	1	-	-
49. Obučari	3	2	-	-	-	-	-	-
50. Postolari	77	71	65	56	47	44	32	30
51. Pilane	2	2	2	2	3	3	3	3
52. Pekare	1	1	1	1	1	1	1	1
53. Pečarska	3	3	3	3	2	2	2	1
54. Pismoslikarska	-	-	2	2	2	2	2	2
55. Prijev.sa zapregom	10	44	84	132	129	109	40	28
56. Precizna mehanika	3	3	2	2	2	2	1	1
57. Plet.zanat.radnja	-	-	-	-	1	1	3	3
58. Pravl.j.estivog ulja	2	2	2	2	2	2	2	1
59. Proiz.lašt.za cip.ip.1	1	1	1	1	1	1	1	1
60. Papirna konfekcija	2	2	2	2	4	4	2	2
61. Peč.usl.peč.kestenja	-	-	-	-	-	2	2	1
62. Radiomehaničarska	3	3	3	3	3	3	3	2
63. Remenarska	2	2	2	1	1	1	1	1
64. Stolarska	64	61	56	47	30	30	27	26
65. Slastič.i sladoled.	3	3	3	2	1	1	1	2
66. Sedlari i remenari	3	3	3	2	1	1	1	1
67. Strojbravarska	4	4	4	4	4	4	4	4
68. Staklari	3	3	3	3	3	3	3	3
69. Staklobrusačka	1	1	1	1	1	1	1	1
70. Tapetari	5	5	5	4	4	3	3	3
71. Tesari	9	7	8	7	4	5	3	2
72. Urari	6	6	6	7	7	7	9	8
73. Umjetnička bravar.	1	1	1	1	1	1	1	1
74. Usluž.vršenje žita	-	-	7	7	10	10	35	38
75. Vrtuljak	2	2	2	2	2	2	2	2
76. Zidari	23	20	17	15	17	17	16	13
77. Zlatar.i kujudž.	1	1	1	1	1	1	1	1

Vrsta zanatske djelatnosti	1953.	1954.	1956.	1958.	1960.	1961.	1963.	1964.
78. Zlatari	1	1	1	1	2	1	2	2
79. Zabavna radnja	1	1	1	1	1	1	1	1
80. Zdenčari	1	1	1	1	1	1	1	1
81. Vulkanizeri	2	2	2	4	3	3	2	1
82. Sitar	1	1	1	1	1	1	1	1
83. Djelat.prekrupare	-	-	-	1	-	-	-	-
84. Izr.plat.pl.za polir.	-	-	-	-	1	1	1	1
85. Poprav.naliv-pera	1	1	1	1	1	1	-	-
86. Poplunarska radnja	2	2	2	2	1	2	2	2
87. Proiz.kovč.od kožne galanterije	1	1	1	1	1	1	1	1
88. Izrada nardnih in- strum. i git.	-	-	1	1	1	1	1	-
89. Izrada soda-vode i drugih bezalk.pića	1	1	1	1	1	1	1	-
90. Slobodni zanat	1	1	1	1	-	-	-	-
91. Izrada grifova	1	1	1	1	1	1	-	-
U K U P N O :	665	665	683	688	638	617	545	527
Od toga u selima:	180	160	157	190	166	156	151	148

Uz naprijed navedene djelatnosti potrebno je još dodati po pojedinim godinama slijedeće:

- odvjelnika   9 do 11 po pojedinim godinama
- liječnika i
  zubara   3 do 4 po pojedinim godinama
- ugostitelja   21 do 24 po pojedinim godinama

Iz tabelarnog pregleda može se uočiti da je počevši od 1954.pa sve do 1959. godine zabilježen snažan porast obavljanja prijevozničke djelatnosti s konjskom zapregom, bilo s jednim ili s dva konja. Interesantno je spomenuti da je preko 60% tih prijevoznika evidentirano samo na području grada. Nasuprot tome, postolari i krojači u tom istom razdoblju bilježe značajan pad broja samostalnih zanatlija..

d) Period od 1965. do 1971. godine.

Nakon što je 1963.godine donijet Ustav, već su iduće, 1964. i 1965.godine, donijeti veoma važni propisi koji su uklonili brojne nedostatke i nepovoljne efekte starog poreznog sistema,

Možemo slobodno reći da je to nova etapa, ne samo poreznog nego i čitavog financijskog, privrednog i društveno-ekonomskog sistema. Među najvažnijim propisima, koji su donijeti tih godina, jesu: Osnovni zakon o doprinosima i porezima gradjana (Sl.list SFRJ br.32/64), Osnovni zakon o financiranju društveno-političkih zajednica (Sl.list SFRJ br.31/64) i Osnovni zakon o porezu na promet (Sl.list SFRJ broj 14/65), kao i niz drugih saveznih, republičkih i pokrajinskih propisa, da bi kasnije, na temelju istih, općine donijele svoje propise.

Ono što je bitno kod oporezivanja gradjana za podmirenje društvenih potreba, bilo je slijedeće:

- federacija utvrđuje izvore i vrste prihoda koji pripadaju društveno-političkim zajednicama,
- svaka društveno-politička zajednica utvrđuje visinu prihoda za sebe,
- društveno-političke zajednice određuju (propisuju) sebi prihode iz osobnih dohodaka i drugih izvora prihoda.

Donošenjem Osnovnog zakona o doprinosima i porezima gradjana riješena su mnoga pitanja na jedinstven način za područje cijele zemlje (oblici poreza i doprinosa, utvrđivanje osnovice, razrez i naplata, oslobodjenja itd.).

To je razdoblje u kojem se u potpunosti napušta dotadašnji način oporezivanja samostalnih zanatskih djelatnosti putem poreznih komisija i uvodi se nov način oporezivanja prema stvarnom osobnom dohotku te u paušalnom iznosu i prema paušalnoj osnovici.

Kriterije po kojem će se načinu ili metodi pojedine djelatnosti (struke) oporezivati propisivale su svojim odlukama skupštine općina samostalno.

Prilikom donošenja svojih odluka o porezima gradjana i propisivanja kriterija po kojoj će se metodi ili načinu porezni obveznici oporezivati moralo se voditi računa o vrsti djelatnosti, ostvarenom ukupnom prihodu, broju zaposlenih radnika, lokaciji radionice itd.

U svakom slučaju za pojedinog samostalnog zanatliju nije bilo irelevantno po kojoj će se metodi, odnosno načinu, oporezivati jer samostalne djelatnosti, koje su se oporezivale po stvar-

nom osobnom dohotku, morale su voditi poslovne knjige, a što nije bilo rado prihvaćeno.

Vrijedno je istaći da je način oporezivanja i porezni sistem doživio korjenite promjene, da su uklonjene dotadašnje subjektivne slabosti kao i da je dotadašnji vrlo nizak porezni moral zabilježio prve pozitivne rezultate i iz godine u godinu bilježio blagi rast.

Možemo slobodno reći da je to razdoblje u kojem su izvršene, odnosno u kojem počinje nova etapa u cjelokupnom našem privrednom, društveno-ekonomskom i financijskom sistemu, a posebno je donijeto niz propisa o politici daljnjeg razvoja i vođenja porezne politike prema samostalnim zanimanjima (obrtnicima). Početak privredne reforme, kao i novi zakon o oporezivanju samostalnih djelatnosti, donose mnoga nova rješenja, pa nije ni čudo što je već 1968. godine zabilježen nagli porast samostalnih zanimanja, što je vidljivo iz tablice br.5.

Tablica 5. Broj i struktura zanatlija od 1965-1970.godine

Vrsta zanatske djelatnosti	G o d i n a			
	1965.	1966.	1968.	1970.
1. Automehaničarska	3	6	6	5
2. Autotaksisti	6	7	7	7
3. Autoprijevozna	27	37	47	50
4. Autoelektričarska	-	1	3	5
5. Autolinarska	-	2	2	3
6. Autolakirerska	1	2	2	2
7. Bravarska	12	19	24	31
8. Brijači	20	17	14	11
9. Brijačko-frizerska	2	2	2	2
10. Bačvar	1	1	1	2
11. Brusar	1	1	1	1
12. Bojadiseri	2	-	-	-
13. Četkarska	2	4	3	3
14. Dimnjačarska	5	7	5	4
15. Drvotokarska	7	6	7	7
16. Uslužno pilenje drva	5	5	8	10
17. Elektromehaničarska	1	2	2	-
18. Elektroinstalaterska	8	10	12	14
19. Frizerska	14	18	18	20
20. Fotografi	7	10	7	3

Vrsta zanatske djelatnosti	1965.	1966.	1968.	1970.
21. Krojači	30	27	31	38
22. Krojačice	14	5	7	9
23. Kovači	19	22	28	33
24. Kolari	7	7	7	8
25. Kućni obrt	31	26	69	82
26. Krovopokrivački	-	-	-	2
27. Klobučarska	1	2	1	-
28. Kapari	1	1	2	3
29. Kišobranarska	1	1	1	1
30. Knjigovezačka	2	4	3	3
31. Klesarska	3	4	4	5
32. Kotlarska	2	1	1	1
33. Kožna galanterija	-	1	3	3
34. Kaldrmarska	-	1	1	1
35. Kitničarska-cvjećarska	1	1	2	2
36. Kemijsko čišćenje	-	1	2	3
37. Košaračka radnja	4	4	3	-
38. Kovinotokarska	-	-	2	3
39. Kombajnsti	-	-	3	5
40. Limari	6	6	6	6
41. Ličioc i soboslikari	6	9	16	21
42. Mehaničarska	7	4	4	4
43. Mesarska	4	7	9	16
44. Medičari	1	2	2	2
45. Mlinovi-mlinarska	48	50	42	36
46. Mlinovi-vodenice	3	3	-	-
47. Metalna galanterija	-	2	2	3
48. Izrada mliječnih proizvoda	1	1	1	1
49. Postolari	23	22	20	15
50. Parketari	-	2	2	1
51. Pilane	3	5	4	2
52. Pekare	1	1	1	1
53. Pečarska i keramičarska	1	2	2	2
54. Pismoslikarska	2	1	2	2
55. Precizno-mehaničarska	1	-	1	2
56. Pletenje vesta	3	3	7	9
57. Pravl.jest.ulja-uljare	1	2	2	2
58. Papirnata konfekcija	2	5	5	5
59. Proizv.kemijskih proizvoda	1	1	1	1
60. Pranje i podmazivanje vozila	-	-	-	1
61. Pečenje kestenja	1	2	-	-
62. Prijevoz konjskom zapregom	15	11	6	4
63. Pranje rublja	-	-	2	2

Vrsta zanatske djelatnosti	1965.	1966.	1968.	1970.
64. Poprav.i punjenje akumulatora	-	-	1	1
65. Postavljanje plastičnih podova	-	-	1	1
66. Radio-TV mehaničarska	1	3	6	8
67. Remenarska	1	1	1	1
68. Staklarska	3	4	4	5
69. Stolarska	25	32	38	42
70. Strojibravarska	4	2	3	5
71. Slastičarska	2	3	7	10
72. Staklobrusačka	1	1	1	1
73. Sedlarska i remenarska	1	1	1	1
74. Štampanje tekstila	-	1	1	1
75. Tapetarska	3	3	3	4
76. Taraceri	-	2	2	3
77. Tesarska	1	4	8	11
78. Torbarska	1	1	1	1
79. Urarska	7	6	7	7
80. Uslužno vršenje žita	39	42	42	38
81. Umjetna bravarija	1	1	1	-
82. Užarska-užari	-	2	2	2
83. Vodoinstalateri	-	-	2	2
84. Vulkanizeri	2	3	2	2
85. Zidarska	11	14	38	47
86. Zlatari	2	3	2	2
87. Zdenčari	1	1	-	-
88. Zabavna radnja	1	1	1	1
89. Izrada polir koluta	1	1	2	2
90. Izrada kravata	1	1	1	1
91. Popravak i izrada glazbala	-	1	1	1
92. Izrada predmeta od betona	-	-	7	11
93. Instalat.central.grijanja	-	-	1	1
94. Vršenje usluga traktorom	-	-	86	116
95. Izrada suhog tijesta	-	-	1	1
96. Poplunarska radnja	1	1	1	1
97. Eksploatacija minerala	-	-	4	8
98. Sitotisak	-	-	2	2
U K U P N O :	480	541	755	860
Ostale djelatnosti:				
99. Ugostiteljska	29	31	34	41
100. Odvjetnici	9	8	12	15
101. Liječnici	2	2	2	2
102. Zubari	1	2	2	2

Promatrajući ukupan broj samostalnih zanatskih djelatnosti u ovom razdoblju, moramo konstatirati da je 1965. godina po broju zanatlija najslabija, uz 1945. godinu. Uzroci tako velikog pada jesu, s jedne strane odumiranje pojedinih zanata, a s druge strane poznato je da su tokom 1963, 1964. i 1965. godine donijeti razni novi propisi s područja financija, a posebno po rezne politike, te da je 1963. godine donijeta Naredba o privrednim djelatnostima koje se smatraju zanatskim djelatnostima (Službeni list SFRJ, broj 49/63), kao i Naredba o odredjivanju djelatnosti kojima se mogu baviti zanatske radnje samostalnih zanatlija (Narodne novine SRH, broj 24/64, 25/65. i 18/66), a tim su propisima regulirana mnoga pitanja o uvjetima otvaranja novih, kao i daljnjeg rada i razvoja postojećih zanatskih radnji.

e) Peto razdoblje od 1972. godine do danas

Vrlo značajne promjene u društveno-ekonomskom i političkom sistemu u nas, a temeljem ustavnih amandmana i Ustava iz 1974. godine, zahtijevale su i donošenje novog financijskog sistema, pa analogno tome i poreznog sistema. Neobično važne promjene izvršene su u načinu i izvorima financiranja općih društvenih i zajedničkih potreba. Temeljem novog Ustava opće potrebe financiraju se putem poreza, dok se zajedničke financiranje putem doprinosa. Potpuna decentralizacija ne samo da je izvršena iz federacije na republike i SAP već je u cijelosti izvršena i na niže društveno-političke zajednice - općine. Financijski i porezni suverenitet donio je općinama i regijama nov kvalitetniji oblik i sadržaj.

Za oporezivanje samostalnih djelatnosti kao i za povećanje ukupnog prihoda i dohotka značajna je promjena u tome što se napušta progresivno oporezivanje i uvodi se proporcionalno, što je značajna novina, a i vrlo važna stimulatívna mjera, kako za daljnji razvoj samostalnih djelatnosti, tako i za povećanje ukupnog prihoda i dohotka.

Vrijedno je istaći da se oporezivanje samostalnih privrednih i neprivrednih djelatnosti vrši na dva načina, i to: prema stvarnom dohotku (uz obvezno vodjenje poslovnih knjiga) i u paušalnom iznosu (koji se utvrđuje za čitavu godinu unaprijed).

Za obveznike, koji se oporezuju po stvarnom osobnom dohotku, izvršena je novina u tome što se porezna prijava poreznog obveznika prihvaća, a porezni organ dužan je u roku od jedne godine (ranije 3 godine) izvršiti pregled poslovnih knjiga i donijeti novo rješenje.

Karakteristika ovog razdoblja je daljnja dogradnja postojećih zakonskih rješenja, provodjenje ustavnih amandmana i Ustava u život, kao i provodjenje Zakona o udruženom radu u djelo, naročito onih odredaba koje se odnose na daljnje unapređivanje i razvoj samostalnih djelatnosti kao integralnog dijela male privrede. Promjene u strukturi i broju zanatlija prikazane su u tablici broj 6.

Tablica 6. Broj zanatlija na području općine Varaždin
od 1972-1979. godine

Vrsta zanatske djelatnosti	1972.	1974.	1976.	1978.	1979.
1. Automehaničarska	11	22	25	15	12
2. Autotaksijska	8	14	13	12	12
3. Autoprijevozna	72	64	72	77	86
4. Autoelektričarska	4	7	5	5	6
5. Autolimarska	7	6	7	5	6
6. Autolakirerska	6	7	6	3	3
7. Alatničarska	1	1	1	1	1
8. Bravarska	26	25	22	14	14
9. Brijačka	20	15	14	25	24
10. Bačvarska	2	2	2	1	1
11. Buregdjiljska (izr. bureka)	3	4	4	4	4
12. Četkarska	2	1	1	2	2
13. Dimnjačarska	4	5	5	4	4
14. Drvotokarska	9	8	7	7	7
15. Elektromehaničarska	1	3	6	3	3
16. Elektroinstalaterska	25	24	15	18	19
17. Elektrobrus. (brus.nož. itd.)	1	1	1	1	1
18. Fasaderska	1	1	-	-	-
19. Frizerska	20	21	24	29	26
20. Fotografiska	4	9	5	6	6
21. Instal.za centr.grijanje	3	7	5	9	10
22. Izrada predmeta od bet.	16	14	14	12	11
23. Izrada plastične galant.	7	4	4	5	5
24. Izolaterska	1	1	1	1	1
25. Izrada korneta za sladoled	1	1	1	-	-
26. Krojačka (muški)	22	20	19	15	15
27. Krojačka (ženske)	15	9	9	5	4
28. Kovačka	23	31	32	10	11
29. Kolarska	7	6	4	4	4
30. Kućni obrt	83	86	88	72	85

Vrsta zanatske djelatnosti	1972.	1974.	1976.	1978.	1979.
31. Klobučarska i kapari	4	1	3	3	1
32. Kišobranarska	2	1	1	1	1
33. Knjigovezačka	3	3	2	2	3
34. Klesarska	8	10	5	5	6
35. Kožna galanterija	5	5	3	6	3
36. Kaldrmarska	1	1	-	-	-
37. Kotlarska	1	1	1	1	1
38. Kemijsko čišćenje	4	5	6	6	6
39. Kitničarsko-cvjećarska	3	6	8	14	12
40. Kovinotokarska	4	5	6	4	4
41. Krovopokrivačka	2	-	1	-	-
42. Kombajnerska (kombajni)	9	11	16	15	18
43. Limarska	12	13	8	7	8
44. Ličilačko-soboslikarska	23	23	21	14	13
45. Mehaničarska	1	1	1	3	3
46. Mesarska	10	9	7	7	7
47. Mlinarska	31	19	13	1	1
48. Medičarska	3	3	3	3	3
49. Moto-mehaničarska	-	2	2	2	2
50. Metalno-galanterijska	3	3	3	5	3
52. Mljekarska (izr. mlj. proiz.)	1	1	1	1	1
53. Postdarska	15	10	8	7	6
54. Parketarska	1	2	3	1	1
55. Pilane-motorne	1	1	2	2	2
56. Pekarska	1	1	1	1	1
57. Pečarska i keramičarska	5	4	4	2	3
58. Pismoslikarska	1	1	1	1	1
59. Pletenje vesta	8	9	11	19	12
60. Precizno-mehaničarska	2	5	5	5	5
61. Papirna konfekcija	8	5	5	5	4
62. Pranje rublja	2	4	4	2	2
63. Radio i TV-mehaničarska	5	6	7	9	11
64. Remenarska	1	1	1	2	2
65. Popravak vaga	1	1	1	1	1
66. Prijevoz konjskom zapregom	5	4	3	3	2
67. Prodaja voća i povrća	5	4	5	2	1
68. Poprav. i punj. akumulatora	1	1	1	1	1
69. Torbarska (izr., popr. i prod.)	2	2	2	2	2
70. Staklarska (staklorezač)	5	5	5	4	4
71. Stolarska	39	40	36	20	19
72. Strojobraverska	10	6	7	6	5

Vrsta zanatske djelatnosti	1972.	1974.	1976.	1978.	1979.
73. Staklobrusačka	4	3	3	1	1
74. Slastičarska	13	14	14	14	13
75. Tapetarska	3	5	4	3	2
76. Tesarska	10	8	10	2	1
77. Taracerska	2	3	3	2	2
78. Urarska	8	7	8	7	6
79. Uslužno vršenje žita	41	29	31	15	13
80. Užarska	2	2	2	2	2
81. Uslužno pilenje drva	8	10	8	3	3
82. Uljarska-usluga proizvod.	2	2	2	2	2
83. Usluge traktorske	244	12	9	9	10
84. Vodoinstalaterska	5	8	6	6	6
85. Vulkanizerska	3	3	5	4	4
86. Zidarska	57	68	59	43	44
87. Zlatarska (kujundžijska)	2	3	3	5	6
88. Zabavna radnja	1	2	2	1	1
89. Izrada polir koluta	3	2	2	2	1
90. Izrada kravata	3	2	2	2	2
91. Izrada i popravak glazbala	1	1	1	1	1
UKUPNO :	1.065	838	800	674	684
Ostale djelatnosti:					
92. Ugostiteljska	69	64	69	67	64
93. Auto-škole	3	3	2	-	-
94. Odvjetnička	14	17	15	18	19
95. Liječnička	3	2	1	2	2
96. Zubarska	2	2	2	2	2
97. Mjernička-geodetska	1	1	1	-	-
SVE UKUPNO :	1.157	927	890	763	772

Izvor: Raspored razreza poreza i doprinosa za odnosne godine.

Karakteristika ovog razdoblja je i u tome što je došlo do velikih oscilacija u pojedinim godinama u ukupnom broju zanatlija, a naročito se to primjećuje kod ukupnog broja u 1972. godini, što je i razumljivo ako se ima u vidu da je u toj godini, pojačanom financijskom aktivnošću, oporezovano 244 gradjana koji su vršili, a vrše i danas u većoj mjeri i broju, usluge traktorskim orudjima i prijevozničke usluge.

Brojčani pokazatelji iz tabelarnog dijela pokazuju da odredjena zanimanja po pojedinim godinama fizički nestaju iz objektivnih razloga, a s druge strane neka i danas važna i neophodna zanimanja bilježe nagli pad (primjer red.br.76), a djelatnosti se ipak odvijaju, ali ilegalno.

3.2. Analiza prestanka obavljanja djelatnosti

U razdoblju od 1973. do 1976. godine samostalnu (obrtničku) djelatnost prestalo je obavljati 380 gradjana-zanatlija, a razloge prestanka obavljanja djelatnosti iznosimo u relativnim pokazateljima:

- pomanjkanje posla	31%
- prevelike obveze	25%
- udružili rad s OUR-ima i drugima	15%
- odlazak u mirovinu	12%
- bolest	8%
- zbog smrti i ostalo	9%

Medjutim, analitički pokazatelji prestanka obavljanja djelatnosti u razdoblju od 1977. pa do 1980.godine, u kojem je djelatnost prestalo obavljati 109 samostalnih zanatlija, mijenja se u odnosu na prethodno razdoblje, i izgleda ovako:

- prevelike porezne obveze	55,0%
- odlazak u mirovinu	16,5%
- udružili rad s OUR-ima	7,4%
- zbog smrti	6,5%
- pomanjkanje posla	5,5%
- ostalo (bolest i dr.)	9,1%

Ako promatramo prema broju godina koje djelatnosti je obavljao, odnosno preostao obavljati, samostalni zanatlija, dobivamo slijedeće pokazatelje:

- gradjani koji su djelatnost obavljali:

do 2 godine	39%
od 2 do 4 godine	24%
od 4 do 8 godina	25%
preko 8 godina	12%.

Ovdje je potrebno istaći da ima dosta velik broj onih gradjana - samostalnih zanatlija koji su samo formalno prestali obavljati samostalnu zanatsku ili neku drugu privrednu djelatnost i ne plaćaju obveze prema društvenoj zajednici, a djelatnost i nadalje obavljaju u većoj ili manjoj mjeri.

No, ovo nije problem i pojava samo na području općine Varaždin već je to danas problem čitave naše zajednice, i to negdje jače, a negdje slabije izražen.

3.3. Kretanje broja zaposlenih radnika kod zanatlija

Potrebno je istaći da zanatstvo predstavlja ili bi trebalo predstavljati značajniju ulogu u zapošljavanju većeg broja radnika. Medjutim, analitički pokazatelji za odredjen broj godina prikazuju da je broj zaposlenih radnika kod samostalnih zanimanja više nego skroman u odnosu na ukupan broj samostalnih zanatlija. Razlozi takvom stanju u najvećoj mjeri subjektivne su naravi. Neosporna je činjenica da imamo velike izvore radne snage u radnicima-povratnicima iz inozemstva i u radnicima koji predstavljaju višak u industrijskim i drugim organizacijama koji će se oslobadjeti razvojem, modernizacijom i automatizacijom privrede i konačno sadašnjoj nezaposlenoj radnoj snazi koja nije malo-brojna. Prema tome, mogućnosti zaposlenja, kao i broj zaposlenih radnika kod samostalnih zanimanja trebaju i moraju biti daleko veće nego što nam to prikazuju podaci o sadašnjem stanju, prikazani u tablici 7.

Tablica 7. Pregled zaposlenih radnika kod samostalnih zanatlija

G O D I N A									
1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.
306	360	414	404	410	416	439	462	514	562

Izvor: Raspored razreza poreza i doprinosa - uprava prihoda Varaždin.

Iz gornjeg pregleda vidljivo je da je u pojedinim godinama broj zaposlenih radnika kod samostalnih zanimanja bio ispod 0,50 u odnosu na broj samostalnih zanatskih radnji. Sigurno je da ova-kvi pokazatelji ne daju pravi odraz stanja jer je još uvijek dosta velik broj radnika zaposlen a neprijavljen, što je takodjer značajan problem i loša pojava u našem društvu.

3.4. Ekonomska i financijska uloga i značaj samostalnih djelatnosti u općini Varaždin

U našoj zemlji, pa tako i u gradu Varaždinu, zanatstvo danas predstavlja značajnu privrednu djelatnost s obzirom na sve veću mogućnost pružanja raznih usluga i zapošljavanja većeg broja radnika.

Mjesto, značenje i uloga samostalne zanatske djelatnosti u ukupnoj privredi jedne zemlje određuje se, odnosno može se promatrati, pomoću ekonomskih pokazatelja, tj. udjela zanatske djelatnosti u društvenom proizvodu i ukupnom prihodu.

U nastavku dajemo kratak prikaz udjela samostalnih djelatnosti u društvenom proizvodu ukupne privrede za određene godine za područje SFRJ, SRH i općine Varaždin. ⁴⁾

a) Udio u društvenom proizvodu SFRJ na bazi cijena iz 1972.g.

	1966.	1968.	1970.	1972.	1974.	1976.	1977.	1978.
Privreda SFRJ ukupno	100	100	100	100	100	100	100	100
Samostalne djelatnosti	3,5	4,2	4,3	4,4	4,2	4,0	3,7	3,7

b) Udio u društvenom proizvodu SR Hrvatske

	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.
Privreda SFRJ ukupno	100	100	100	100	100	100
Samostalne djelatnosti	3,8	4,4	4,5	4,6	4,3	4,2

c) Udio u društvenom proizvodu ukupne privrede općine Varaždin
(u tekućim cijenama)

	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.
Privreda ukupno	100	100	100	100	100	100
Samostalne djelatnosti	5,4	4,9	4,7	5,4	5,1	5,2

⁴⁾ SGJ 1966-1978.

Statistički godišnjak općine Varaždin 1979. i 1980.

Iz gornjih podataka vidljivo je da naše samostalne djelatnosti⁵⁾, a posebno zanatstvo, zauzima vrlo skromno mjesto, međutim po ulozi, koju ima za građane i organizacije udruženog rada, ono zauzima značajniju ulogu i mjesto.

Skroman udio zanatstva u društvenom proizvodu i ukupnom prihodu u odnosu na privredu zemlje, odnosno općine Varaždin, ne daje sliku važnosti zanatstva po svojoj funkciji koju obavlja ili bi trebalo da obavlja. Iz svega, dakle, proizlazi da zanatstvo u cjelokupnom svom razvoju ne prati potrebe privrede i stanovništva.

Na spori razvoj zanatstva i mali udio u društvenom proizvodu imali su, pored subjektivnih faktora, svog utjecaja i objektivni faktori, i to:

- nepovoljna i nedovoljna investicijska ulaganja
- velika usitnjenost zanatskih kapaciteta
- neravnomjeran raspored zanatskih radionica
- loša kvalifikacijska struktura kadrova u zanatstvu
- deficitarnost zanatskih uslužnih radionica (razlog tome je zaostajanje zanatstva uopće)
- velika usitnjenost ima velikog utjecaja na slabu organizaciju rada
- nedostatak poslovnog prostora, naročito lokala, a isto tako i problem novih lokacija
- neadekvatan nastavni plan i program za školovanje budućih kadrova
- nerazvijeni (vrlo slabo razvijeni) kooperativni odnosi, jače i veće povezivanje i udruživanje s udruženim radom, itd.

Ova i mnoga druga neriješena pitanja itekako su utjecala na spori razvoj zanatstva, što se odrazilo na kvantitetu i kvalitetu zanatskih usluga i proizvoda.

Napredak industrijske proizvodnje, primjena suvremene tehnologije i organizacije povlači za sobom velike strukturne promjene i potrebe za odredjenim zanatskim uslugama i proizvodima koje se svake godine sve više povećavaju.

5) U udio u društvenom proizvodu uključena u sva samostalna zanimanja (osim poljoprivrede), tj. ugostiteljsko-turističke usluge i usluge prijevoza. Njihov udio u ukupnom društvenom proizvodu iznosi po pojedinim godinama od 0,5 do 1% poena, pa ako bismo njih isključili, tada bi rezultati bili još skromniji.

3.5. Financijski efekti samostalnih djelatnosti u općini Varaždin

Kako zanatstvo ima važnu ekonomsku ulogu u općini Varaždin, možemo slobodno reći da ono jednako tako ima i financijsku ulogu za financiranje općedruštvenih i zajedničkih potreba. Potrebno je istaći da skromna ekonomska uloga zanatstva povlači za sobom i skromnu financijsku ulogu. Neadekvatna porezna politika, kao i još uvijek nizak porezni moral te obavljanje djelatnosti bez odobrenja za rad, značajno su umanjili društvenu i financijsku ulogu samostalnih djelatnosti.

Prema tome, ako uzmemo u obzir broj obveznika po pojedinim godinama, njihovu strukturu, potrebe građana i privrede, ne možemo biti zadovoljni, tim više što se u tom pogledu ne provode u život u cijelosti ustavne odredbe "da je svaki građanin dužan prema svojoj ekonomskoj snazi financirati općedruštvene i zajedničke potrebe".

Unatoč spomenutim nedostacima ne mogu se danas zanemariti prihodi od samostalne djelatnosti, kako za opću (budžetsku), tako i za zajedničku potrošnju, a to je vidljivo iz tablice broj 8.

Tablica 8. Uplaćeni porezi i doprinosi od samostalnih djelatnosti (u 000 dinara)

	G O D I N A				
	1972.	1974.	1976.	1978.	1979.
Ukupno porezi i doprinosi	7.692	10.831	15.801	26.444	35.477

Izvor: Rasporedi poreza i doprinosa za odnosne godine.

Od ukupno razrezanih obveza prema društvenoj zajednici za odnosne godine udio poreza iz osobnog dohotka za financiranje općedruštvenih potreba, odnosno u приходима budžeta, iznosi u relativnim pokazateljima 6%, a u nekim godinama i do 7%, dok je taj udio za financiranje zajedničkih potreba 2,4% do 2,7% po pojedinim godinama.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PRIJEDLOG MJERA ZA DALJNI RAZVOJ ZANATSTVA I MALE PRIVREDE

Polazeći od značenja, mjesta i uloge zanatstva i male privrede u našem privrednom sistemu, kao i od situacije u kojoj se ove djelatnosti danas nalaze, nužno je podsticati mjerama ekonomske politike daljnji razvoj zanatstva i male privrede u nas. Podsticajne je mjere, međutim, potrebno donijeti na svim razinama odlučivanja i rukovodjenja ekonomskom politikom, i to od saveznih do općinskih institucija. Polazne osnove ovim mjerama trebaju biti dugoročniji planovi razvoja koji se temelje na općedruštvenom razvoju i ekonomskoj stabilnosti. Mjere ekonomske politike za razvoj zanatstva i male privrede moraju stimulatивно djelovati na povezivanje samostalnih djelatnosti s društvenim sektorom privrede. To znači, potrebno je izgraditi takve mjere monetarno-kreditne i fiskalne (porezne) politike koje će djelotvorno utjecati na specijalizaciju, kooperaciju i medjusobnu suradnju između svih vrsta djelatnosti male privrede (a naročito samostalnih zanatlija) s društvenim proizvodnim sektorom.

U tom bi pravcu mjerama ovih politika trebalo stimulirati ulaganja vlastitih sredstava građana (kao i namjenske štednje) u razvojne programe društvenog sektora, dok bi istodobno raznim poreznim i carinskim olakšicama trebalo širiti područje razvoja male privrede i zanatstva u skladu s postojećim razvojnim programima svakog konkretnog područja. Naravno, to praktički znači definiranje nove porezne politike prema ovim djelatnostima kako bi se ovi sektori aktivnije uključili u opći društveni razvoj.

Posebnu pažnju u daljnjem razvoju zanatstva i male privrede bilo bi potrebno posvetiti naročito strukturi i broju pojedinih djelatnosti vodeći računa o potrebama građana, privrede, odnosno društva u cjelini.

IZVOR PODATAKA I LITERATURA

1. *Historijski arhiv Varaždin; Registar radnja -Udruženje zanatlija Varaždin od 1871-1951.*
2. *Historijski arhiv Varaždin; Registar obrtnih radnji kotarskog NO Varaždin 1923-1955,*
3. *Historijski arhiv Varaždin; Obrtni registar - Okružni NO 1945, 1947. i 1948.*
4. *Narodni odbor općine Varaždin; Registar privatnih zanatskih radnji.*

5. Dr M. Nikolić: Društveno ekonomski aspekti razvoja sitne industrije u našim uslovima, Beograd, 1967.
6. Dr Mijo Mirković: Zanatska politika, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1934.
7. Dr Mijo Mirković: Ekonomska historija Jugoslavije, Informator, Zagreb, 1968.
8. Dr Josef Kulischer: Opća ekonomska povijest srednjega i novoga vijeka, Kultura, Zagreb, 1957.
9. Sekretarijat za financije - Uprava prihoda općine Varaždin: Rasporedi razreza poreza i doprinosa za odnosne godine.
10. Općina Varaždin: Statistički godišnjak općine Varaždin, 1980.
11. Savezni zavod za statistiku Beograd: Statistički godišnjak Jugoslavije, 1980.

Primljeno: 1981-06-02

Njegač, R., Einige Eigenschaften der Struktur und Entwicklung des Handwerks und der Kleinwirtschaft in der Gemeinde Varaždin von 1945 bis 1980

ZUSAMMENFASSUNG

In der unentwickelten industriellen Produktion spielten das Handwerk und die Kleinwirtschaft eine besondere Rolle und hatten eine wichtige Bedeutung für die Entwicklung der Wirtschaft.

Nach dem zweiten Krieg haben das Handwerk und die Kleinwirtschaft keine grundlegende Entwicklungsfunktion in unserer Wirtschaft. Diese Funktion übernimmt die industrielle Produktion. Das bedeutet aber nicht, dass die wirtschaftliche Bedeutung des Handwerks und der Kleinwirtschaft vernachlässigt wird. Die Praxis hat gezeigt, dass eine gleichmäßige industrielle Entwicklung ohne komplementäre und ergänzende Rolle des Handwerks und der Kleinwirtschaft nicht möglich ist, und besonders in solchen Gebieten der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Tätigkeiten, die man nicht auf eine industrielle und serienweise Produktion organisieren kann. So haben wir in den einzelnen Phasen unseres ökonomischen Systems mit den

Massnahmen der ökonomischen Politik destimulativ auf die Entwicklung des Handwerks und der Kleinwirtschaft gewirkt. Daraus sind mannigfache Folgen entstanden. Die Entwicklung des gesellschaftlich-politischen Systems und des Finanzsystems spielte eine wichtige Rolle in der Entwicklung des Handwerks und der Kleinwirtschaft, sowohl im ganzen Lande, als auch in der Stadt Varaždin, in dem besonders handwerkliche Tätigkeit entwickelt war.

Die bisherigen Erfahrungen und auch diese Arbeit haben gezeigt, dass das Handwerk und die Kleinwirtschaft, obwohl sie keine grundlegende Entwicklungsfunktion haben, eine unentbehrlichen Rolle in der wirtschaftlichen Entwicklung spielen. Deswegen müssen wir mit den Massnahmen der ökonomischen Politik darauf Einfluss haben dass diese Tätigkeit in ein einheitliches Arbeitssystem integriert wird.

(Prijevod: Vesna Šimunić-Vučković)